

Ткаченко О. Л.

м. Суми

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості впровадження дистанційного навчання в системі післядипломної освіти. Особливу увагу приділено теоретичному обґрунтуванню педагогічних умов дистанційного навчання вчителів географії усіх категорій. Проаналізовані реалії та перспективи дистанційного навчання вчителів географії на базі Сумського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: *дистанційне навчання, педагогічні умови дистанційного навчання вчителів географії, система післядипломної педагогічної освіти.*

Постановка проблеми

Вступ. Відповідно до Проекту Закону України «Про післядипломну освіту» [5] та Концепції розвитку післядипломної освіти в Україні [3] навчання дорослих і підвищення їхньої кваліфікації у закладах післядипломної освіти, в тому числі педагогічних, відбувається із застосуванням різноманітних форм — денної (очної), вечірньої, заочної, екстернатної та дистанційної.

Створення належних правових, соціально-економічних, матеріально-технічних та фінансових умов, формування необхідної нормативно-правової бази, запровадження гнучкої і динамічної системи підвищення кваліфікації педагогів із врахуванням нових напрямів розвитку науки, ринкових методів господарювання та управління вимагає активного розвитку такої перспективної й інноваційної форми навчання, як дистанційна.

Аналіз актуальних досліджень. За енциклопедичним словником [4, 142] дистанційне навчання — така форма навчання на відстані, в якій «постачання» навчального матеріалу й навчальна взаємодія педагога й того, хто навчається забезпечується за допомогою сучасних технічних засобів (телебачення, радіо, комп'ютерна мережа). За українською енциклопедією освіти [2, 191] дистанційне навчання — форма організації і реалізації навчально-виховного процесу, під час якого учасники здійснюють навчальну взаємодію принципово й переважно екстериторіально (на відстані, яка не дозволяє і не передбачає безпосередньої навчальної взаємодії віч-на-віч).

Великої уваги в сучасних вітчизняних дослідженнях приділено дистанційній формі навчання педагогів науковцями В. Биковим, В. Гравіт, В. Кременем, В. Олійником та ін.

Дистанційна форма навчання педагогів спрямована на практичну реалізацію принципів відкритої освіти за умов використання можливостей дистанційного навчання: масовості, доступності, відкритості, інтерактивності, комфортності, оперативності, економічності тощо [2, 193].

Дистанційне навчання педагогів в Україні здійснюється навчальними закладами післядипломної педагогічної освіти (ППО) за спеціальними навчальними планами і програмами з використанням інформаційних, комп'ютерних, інтернет-технологій і ресурсної бази на електронних носіях. Базовим центром дистанційного навчання є Уні-

верситет менеджменту освіти НАПН України (ЦІППО), регіональними — обласні інститути ППО, локальними — загальноосвітні навчальні заклади, методкабінети.

Впровадження дистанційного навчання на регіональному й локальному рівнях вимагає потужного теоретичного й емпіричного дослідження й обґрунтування.

Метою представленої статті є теоретичне дослідження педагогічних умов дистанційного навчання вчителів географії, здійснення аналізу реального стану та перспектив розвитку дистанційного навчання вчителів географії на базі Сумського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу

Залежно від характеру організації навчальної комунікації між учасниками навчального процесу та організаторами освіти і способу побудови комунікаційного каналу навчального середовища науковці [2, 191] розрізняють традиційне дистанційне навчання та електронне дистанційне навчання. Електронне — таке дистанційне навчання, за яким учасники і організатори навчального процесу здійснюють індивідуалізовану взаємодію як асинхронно, так і синхронно у часі, використовуючи транспортні системи доставки засобів навчання, комп'ютерні мережі Інтернет, навчальні медіазасоби та інформаційно-комунікаційні технології. Саме тому систему організаційних, навчально-методичних, програмно-методичних і фінансово-економічних заходів на регіональному та локальному рівнях на основі сучасних комп'ютерних педагогічних та інформаційних технологій застосовують задля здійснення організації електронного дистанційного навчання.

Педагогічними умовами дистанційного навчання на підставі визначених загальноосвітніх педагогічних умов (за Н. Волковою [1, 270]) нами визначено такі: нормативно-правове забезпечення дистанційного навчання; стан матеріальної бази навчального закладу — наявність освітнього інформаційного ресурсу; забезпечення навчальної бази дистанційного навчання; наявність фахівців, відповідної кваліфікації і таланту.

Основою нормативно-правового забезпечення підвищення кваліфікації педагогів в системі ППО є Конституція України, ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про вищу освіту», ЗУ «Про загальну середню освіту», Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2000 р. № 928/2000, Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2005 р. № 1153 «Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки», Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена Міністром освіти і науки 20.12.2000 р., Положення про дистанційне навчання (наказ МОН України від 21.01.2004 р. №40), Рішення Колегії МОН України «Про стан і перспективи розвитку дистанційного навчання в Україні» від 23 червня 2005 р., Положення про дистанційне навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, затверджено ВР Центрального ІППО АПН України, протокол № 1 від 23.12.2000 р.

На регіональному рівні — в системі ППО Сумської області нормативно-правовою базою є Наказ Управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації «Про

впровадження дистанційної форми підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів області у Сумському обласному ІППО» від 09.02.2009 р. № 113, Наказ Комунального закладу Сумського обласного ІППО «Про впровадження дистанційної форми підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів області» від 23.09.2009 р. № 37, Положення «Про освітній інформаційний ресурс та організацію ППО за дистанційною формою навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників Сумської області», затверджено ВР Сумського обласного ІППО, протокол № 1 від 03.09.2009 р., Уніфіковані вимоги до програмно-педагогічних засобів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів за дистанційною формою навчання у Сумському обласному ІППО, затверджено ВР Сумського обласного ІППО, протокол № 1 від 03.09.2009 р., Положення «Про експертну комісію Сумського обласного ІППО з питань оцінки програмно-педагогічних засобів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів за дистанційною формою навчання, затверджено ВР Сумського обласного ІППО, протокол № 1 від 03.09.2009 р., Тимчасове Положення «Про нормування навантаження науково-педагогічних працівників з розроблення й використання програмно-педагогічних засобів підвищення кваліфікації вчителів за дистанційною формою навчання у Сумському обласному ІППО, затверджено ВР Сумського обласного ІППО, протокол № 1 від 03.09.2009 р., Положення «Про право власності й захист авторських прав у галузі дистанційної освіти в Сумському обласному ППО, затверджено ВР Сумського обласного ІППО, протокол № 1 від 03.09.2009 р.

У цілому стан навчально-матеріальної бази навчального закладу визначає наявність освітнього інформаційного ресурсу — системи наукових, навчальних, бібліотечних та організаційно-адміністративних баз даних, представлених в електронному вигляді, забезпечених системою оперативного пошуку і доступу до них із гарантованим захистом конфіденційності, збереженням інтелектуальної власності та авторських прав.

Важливою складовою забезпечення дистанційного навчання в системі ППО є офіційні веб-сайти. Так, Сумський ОІППО має офіційний веб-сайт навчально-методичного відділу дистанційної освіти — <http://dl.soippo.edu.ua/>. Сайт функціонує на основі Moodle — системи управління вмістом сайту (Content Management System — CMS) або системи управління курсами (Courses Management system — CMS), яка спеціально розроблена для створення викладачами якісних онлайн-курсів. Moodle — програмна оболонка, яка дає змогу створювати онлайн-курси та єдиний навчальний простір для слухачів та викладачів у навчальному середовищі. Використовуючи Moodle, викладач може обмінюватися повідомленнями зі слухачами, створювати та перевіряти завдання, публікувати текстові матеріали та інші види робіт.

До суто навчальної бази дистанційного навчання належать спеціально розроблені обласними інститутами ППО навчальні плани, робочі програми з чотирьох навчальних модулів (діагностико-аналітичного, соціально-гуманітарного, професійного (психолого-педагогічного) і фахового (теорія та методика викладання)), змістовне наповнення в електронному вигляді, методичні рекомендації слухачам щодо організації самостійної роботи,

написання випускної роботи, роботи в телекомунікаційних мережах (e-mail, Internet), розклади занять та графіки консультацій і зустрічей з куратором-тьютором.

Дистанційне навчання вчителів географії на базі Сумського обласного ІППО впроваджується з 2010–2011 н.р. За дистанційною формою навчання здійснюється підвищення кваліфікації вчителів географії, які досконало володіють інформаційними та телекомунікаційними технологіями навчання та виявили бажання навчатися за цією організаційною формою. Метою дистанційної форми навчання є забезпечення безперервної післядипломної освіти, максимальна індивідуалізація підвищення професійного рівня педагогічних працівників на основі впровадження сучасних інформаційних технологій навчання.

Повний цикл підвищення кваліфікації вчителів географії за дистанційною формою здійснюється впродовж шести місяців і передбачає самостійне вивчення слухачами змісту вищезазначених модулів та звітність за кожним з них.

Підвищення кваліфікації вчителів географії відбувається відповідно до плану-графіка, що містить два компоненти: очний та дистанційний. Очний компонент включає настановну та екзаменаційну сесію, що відбуваються очно в Сумському ОІППО. Очна сесія триває 2 навчальні дні, розраховані на 16 навчальних годин. Дистанційний компонент триває 16 навчальних тижнів, протягом яких слухач навчається 127 годин самостійно та під керівництвом викладачів основних навчальних модулів.

Розрахунок годин відповідно до навчального плану 2011–2012 н.р.: усього 148 годин, в т.ч. очно — 16 аудиторних годин, самостійно — 121 година, групові заняття у режимі «чат» — 10 годин, індивідуальні заняття 1 година. Розрахунок годин відповідно до навчального плану 2010–2011 н.р.: усього 143 годин, в т.ч. очно — 16 аудиторних годин, самостійно — 104 години, групові заняття у режимі «чат» 22 години, індивідуальні заняття 1 година.

Аналіз навчального навантаження відповідно до навчальних планів 2010–2011 н.р. і 2011–2012 н.р. показав, що відбулися зміни у розподілі навчальних групових занять, що проводяться у режимі «чат» з 22 годин до 10 годин (соціально-гуманітарний модуль — з 2 до 1 заняття на підгрупу (2 год); модуль з педагогічної інноватики — з 2 до 1 заняття на підгрупу (2 год); модуль з психології — з 3 до 1 заняття на підгрупу (2 год); модуль з теорії та методики викладання географії — з 4 до 2 занять на підгрупу (4 год)). Також змінилася кількість виконуваних слухачами практичних робіт — з 10 до 15 робіт (соціально-гуманітарний модуль — з 2 до 3 робіт; модуль з педагогічної інноватики — з 2 до 3 робіт; модуль з психології — до 3 робіт; модуль з теорії та методики викладання географії — з 6 до 8 робіт).

Зазначені зміни — скорочення кількості групових занять у режимі «чат» і збільшення практичних робіт, пов'язані з робочою необхідністю економії часу спілкування у режимі «чат» (оскільки часто вчителям не вдається бути в он-лайн режимі відповідно до розкладу занять у зв'язку із професійною зайнятістю у загальноосвітніх навчальних закладах) і посиленням самостійної роботи слухачів і контролю за нею з боку тьюторів з основних модулів.

**Зміни у формах навчальних занять
за дистанційною формою навчання вчителів географії**

Навчальні модулі	Групові заняття в режимі «чат»		Практичні роботи	
	2010–2011 н.р.	2011–2012 н.р.	2010–2011 н.р.	2011–2012 н.р.
Соціально-гуманітарний	2	1	2	3
З педагогічної інноватики	2	1	2	3
З психології	3	1	0	3
З теорії та методики викладання географії	4	2	6	8
Разом:	11 занять (22 год)	5 занять (10 год)	10 робіт	15 робіт

Основним змістом навчального процесу підвищення кваліфікації вчителів географії є настановна сесія: настановні та інструктивно-методичні навчальні заняття, конференція з обміну досвідом. Дистанційний компонент: самостійна робота слухачів, написання випускної творчої роботи (проекту), індивідуальні консультації, групові заняття в режимі «чат», індивідуальні навчальні заняття, тестування, виконання практичних і контрольних робіт, вхідне діагностування, вихідне діагностування. Екзаменаційна сесія: захист випускних творчих робіт (проектів).

Навчальний план підвищення кваліфікації вчителів географії сформований за модульною структурою. Навчальному плану відповідають робочі програми з основних модулів. Модуль — логічно завершена дидактична одиниця навчального плану. Модулі можуть об'єднувати декілька тем однієї або декількох навчальних дисциплін на основі структурно-логічних і міжпредметних зв'язків.

Програма та змістовне наповнення з модуля теорії та методики викладання географії побудовані відповідно до «Уніфікованих вимог до програмно-педагогічних засобів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів за дистанційною формою навчання у Сумському обласному ІППО», затверджених ВР Сумського обласного ІППО, протокол № 1 від 03.09.2009 р.

Так, в електронному форматі робоча програма має файлову побудову і включає файли — титульного листа, змісту, пояснювальної записки, навчально-тематичного плану, анотацію модуля, методичні рекомендації щодо роботи над індивідуальним проектом, діагностики, рекомендованої літератури.

Навчально-тематичний план з теорії та методики був розроблений із врахуванням основних дидактичних принципів, особливо науковості, доступності, системності та систематичності, логічності та послідовності, навчання на високому рівні складності, індивідуального підходу тощо. Варіативна складова — спецкурс «Основи педагогічної майстерності вчителя географії» (загальний обсяг — 12 год), розроблена таким чином, щоб врахувати можливості вдосконалення педагогічної майстерності вчителів географії різних категорій.

Таблиця 2

**Навчально-тематичний план підвищення кваліфікації вчителів географії
за дистанційною формою навчання з фахового модуля**

№ з/п	Назва та зміст навчальних модулів (дисциплін)	Обсяг навчальних модулів				Дистанційний компонент		
		Усього годин	Інваріантна складова (теор. матеріал, практикуми)	Варіативна складова (спецкурси)	Тестовий контроль	Самостійна робота	Індивідуальна робота	
						Опрацювання навчальних матеріалів, самоконтроль	Групові заняття в режимі «чат»	Індивідуальні заняття
III	Фаховий модуль	69	57	12		64	4	1
3.1	Теорія та методика викладання географії	69	57	12		64	4	1
3.1.1	Сучасна методика викладання географії. Вимоги до вчителя географії	5	5			4		1
3.1.2	Нормативно-правові документи галузі «освіта» (предмет «географія»)	5	5			5		
3.1.3	Географічний комплекс. Засоби навчання географії	7	7			5	2	
3.1.4	Методи навчання географії. Класифікація методів	7	7			7		
3.1.5	Дидактичні питання застосування методів навчання географії	5	5			5		
3.1.6	Форми навчання географії. Сучасний урок географії	10	10			8	2	
3.1.7	Методичні вимоги до організації і проведення екскурсій з географії	5	5			5		
3.1.8	Домашня робота учнів з географії	4	4			4		
3.1.9	Контроль навчальних досягнень учнів з географії	5	5			5		
3.1.10	Зовнішнє незалежне оцінювання з географії	4	4			4		
3.1.11	Основи педагогічної майстерності вчителя географії	12		12		12		

У цілому фаховий модуль розкриває сучасні теоретичні й прикладні аспекти теорії й методики викладання географії. Головним змістом фахового модуля є: конкретні рекомендації щодо сучасних вимог до вчителя географії; нормативно-правового забезпечення шкільного предмету «географія»; дидактико-методичні поради застосування методів викладання географії з розрахунком на різний рівень розвитку учнів у класі, їх неоднакову мотивацію й схильність до навчання, різне спрямування запитів і інтересів; формування змісту сучасного уроку географії; ситуативні приклади практичного досвіду проведення уроку географії.

Фаховий модуль «Теорія та методика викладання географії» як дидактична одиниця, складається з декількох змістовних модулів, кожен з яких являє собою логічно завершену за змістом тему. Основними елементами змістовного модулю є:

- навчальна інформація, яка становить основу теоретичних знань;
- посилання на довідник, бібліографію, нормативно-правову базу тощо;
- тести для самоконтролю, як механізм інтерактивної взаємодії слухача з навчальним матеріалом;
- тести поточного і залікового контролю, як механізм встановлення рівня володіння теоретичною інформацією і готовністю слухача до виконання практичних завдань;
- практичні завдання, як механізм формування вмінь застосування отриманих знань за змістом теоретичної інформації модуля;
- навчально-тренувальні завдання, як механізм формування навичок.

Склад кожного змістовного модуля залежить також:

- від категорії слухачів (вчителі, методисти, вихователі, психологи, керівники, ін.), на яку розраховані курси;
- рівня підвищення кваліфікації (спеціаліст, другої, першої, вищої категорії);
- мети і кінцевого результату, якого необхідно досягти (знання-знайомства, знання-вміння репродуктивного рівня, знання-вміння трансформаційного рівня).

Як правило, після опрацювання фахового модуля у подальшому передбачається опора на викладену теоретичну інформацію, тому для групи змістовних модулів такого рівня складено підсумкові контрольні тести.

До визначених основних тем дистанційного курсу «Теорія та методика навчання географії» для самостійного опрацювання розроблені практичні роботи (8 робіт):

1. Нормативно-правові документи галузі «освіта» (предмет «географія»).
2. Сучасні засоби навчання географії. Методичні особливості роботи з підручниками, посібниками, картами, таблицями, схемами.
3. Методи організації навчально-пізнавальної діяльності з географії за джерелами знань.
4. Творчі методи організації навчання географії.
5. Методичні особливості організації і проведення сучасного уроку географії.
6. Методичні вимоги до організації і проведення екскурсій з географії в сучасних умовах.
7. Методичні особливості контролю навчальних досягнень учнів з географії в сучасних умовах.

8. Зовнішнє незалежне оцінювання з географії. Теоретичні й практичні аспекти.

До організаційно-педагогічного модуля розроблено методичні рекомендації щодо використання навчально-методичного комплексу з «Теорії та методики викладання географії» та виконання проектних робіт; банк тестів для самоконтролю; банк контрольних тестів і завдань; перелік тем індивідуальних проектів.

Однією з педагогічних умов забезпечення дистанційного навчання є також наявність фахівців відповідної кваліфікації і таланту. Керівництво самостійною роботою слухачів здійснюється тьютором, який призначається з числа викладачів кафедр, методистів. Тьютори організують підвищення кваліфікації слухачів з відповідного модуля. Основними вимогами до них є високий професіоналізм і загальнокультурний рівень, досвід викладацької та практичної роботи, комунікабельність, емпатійність.

Таким чином, аналіз теоретичних засад дистанційного навчання та досвід впровадження дистанційного навчання для вчителів географії на базі Сумського ОІППО дозволив визначити якісні характеристики, що свідчать про переваги електронного дистанційного навчання серед інших форм навчання в системі післядипломної педагогічної освіти:

- модульна побудова навчального та навчально-тематичних планів;
- повне навчально-методичне змістовне забезпечення з освітніх модулів;
- адаптивність навчального процесу відповідно за запитів дорослої аудиторії;
- економний режим комунікації між тьюторами й слухачами;
- мобільна координація навчального процесу;
- відкритість комунікаційної мережі;
- можливість коригування в он-лайн режимі отриманих результатів тощо.

Висновки

Основними педагогічними умовами дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти визначено: нормативно-правове забезпечення дистанційного навчання; стан матеріальної бази навчального закладу; забезпечення навчальної бази дистанційного навчання; наявність фахівців відповідної кваліфікації і таланту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Педагогіка: посіб. для студ. в вищ. навч. закладів / Н. П. Волков. — К. : Академія, 2001. — 576 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.,
3. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/education/higher/topic/pdosv/knc>
4. Педагогіка: большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. — Минск : Современное слово, 2005. — 720 с.,
5. Проект Закону України «Про післядипломну освіту» [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ipk.kiev.ua/document/zakon_pislydiplomna_osvita.doc

Ткаченко Е. Л.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрыты особенности внедрения дистанционного обучения в системе последипломного педагогического образования. Особое внимание уделено теоретическому обоснованию педагогических условий дистанционного обучения учителей географии всех категорий. Проанализированы реалии и перспективы дистанционного обучения учителей географии на базе Сумского института последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: *дистанционное обучение, педагогические условия дистанционного обучения учителей географии, система последипломного педагогического образования.*

Tkachenko E. L.

PEDAGOGICAL TERMS OF DISTANCE LEARNING OF TEACHERS OF GEOGRAPHY IN SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION

The article deals with the introduction of distance learning in system of postgraduate pedagogical education. The special attention is given to a theoretical substantiation of pedagogical terms of distance learning of teachers of Geography of all categories. Realities and prospects of distance learning of teachers of Geography on the basis of the Sumy In-service Teacher Training Institute are analyzed.

Key words: *the distance learning, the pedagogical terms of distance learning of teachers of geography, the system of postgraduate education.*